

1. Барна М. М., Барна Л. С. Дендрарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та перспективи створення біблійного ботанічного саду університету: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Тернограф», 2017. 320 с.: іл.
2. Барна М. М., Боберський Ю. Ю. Біологія цвітіння шеп європейської та японської модрини в умовах Українських Карпат. *Український ботанічний журнал*. Київ, 1970. Т. 27, № 3. С. 377–379.
3. Бродович Т. М., Бродович М. М. Деревья и кустарники Запада УССР. Атлас. Львов : Вища школа, 1979. 251 с.
4. Заповідні території України. Ботанічні сади та дендропарки / відп. ред. Т. М. Черевченко, член-кор. НАН України С. С. Волков. Київ : ТОВ «РСК «Максимус», 2010. 296 с.
5. Флешар І. А. Туристичний Тернопіль. Тернопіль: Видавничо-інформаційний центр «Діана плюс», СПД ФО Максимів, 2009. 36 с.

УДК 504.38:58.009

**ВПЛИВ ПОГОДНИХ УМОВ НА ДЕЯКІ СТЕПОВІ ТА
КСЕРОТЕРМНІ ВИДИ РОСЛИН г. ГОСТРА
ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА «МЕДОБОРИ»**

Баранчук Г.І., Бугальська І.І., Оліяр Г.І., Козира Л.Я.

Природний заповідник "Медобори"

E-mail: gaaalka@gmail.com

Природний заповідник "Медобори" розташований на Товтровій горбистій рифовій гряді, де представлені найтипівіші для неї форми рельєфу – головне пасмо, яке є основною, вкритою лісом частиною, та групи бічних товтр зі скам'янілими рештками баденського та сарматського морів[1]. Класичним прикладом бічних товтр в межах основного масиву заповідника є гора Гостра в околицях с. Вікна Гусятинського району, яка є одним із найцінніших об'єктів природоохоронної території. На ній збереглися цінні для регіону степові та наскельно-степові ценози з високою часткою участі як регіонально-рідкісних, так занесених

до Червоної книги України та міжнародних Червоних списків видів, які досить чисельно зростають на відкритих степових схилах та розсипах вапняків.

Особливі погодні умови (бездощові і малоощові періоди та високі максимальні температури) спостерігалися протягом літніх сезонів 2015-2016 рр. як у регіоні в цілому, так і на території природного заповідника "Медобори" зокрема. Літо 2015 року, було доволі сухим, випало всього лише 66,9 мм, що становить 29% сезонної норми опадів. Особливо екстремальним був серпень, коли максимальні температури повітря майже не опускалися нижче 30°C, а опадів випало всього 0,2 мм. Наступний літній сезон теж був сухим, коли випало 54% середнього багаторічного показника опадів сезону, та високими максимальними показниками температури повітря.

Такі погодні умови неоднозначно відобразилися на розвитку місцевої флори, особливо негативних змін зазнали види наскельно-степових ценозів на г. Гострій. Найкраще це прослідковується на динаміці видів, за якими ведуться щорічні популяційні дослідження на постійних ботанічних пробних площах: *Schivereckia podolica* Andr. ex DC., *Dracocephalum austriacum* L., *Gypsophilla thyratica* A. Krasnova та *Dictamnus albus* L.

Тривалий бездощовий та спекотний період з високими максимальними температурами повітря (III декада липня та серпень) літа 2015 р. спричинив на г. Гостра відмирання близько 90% популяції *Schivereckia podolica* – ендеміка, занесеного до Червоної книги України [3]. А на постійній ботанічній пробній площі БП-30/1 вид випав майже повністю. Якщо під час весняних обліків (I декада травня) у 2015 р. на досліджувані ділянці, площею 0,018 га, зростало 472 рослини, з яких 354 – генеративних, то до кінця літа, у зв'язку із посухою, втрачено майже всі. Природного відновлення восени не було. Впродовж наступних років тут фіксується всього 3-5 рослин з одним - двома квітучими пагонами. За межами пробної площі відновлення виду теж не спостерігається.

Майже повністю на г. Гострій випав ще один вид, занесений до Червоної книги України – *Dracocephalum austriacum* L. [3]. В інших місцезростаннях його чисельність

зменшилася, але не критично. На БП-25 площею 0,02 га, у 2016 р. (II декада травня) було обліковано лише 8 рослин *Dracocephalum austriacum* L. при минулорічній кількості – 122. Чисельність виду у наступні роки зросла до 32 рослини у 2018 році. Це ще доволі низький показник, проте, популяція поступово відновлюється.

Gypsophilla thyraica A. Krasnova – червонокнижний ендемік [3], популяція якого є досить чисельною на г. Гостра. Дослідження проводяться на БП-36 площею 16м² у II декаді липня. В останні роки чисельність виду була стабільною (13-15 рослин). Несприятливі погодні умови 2015-2016 років майже не вплинули *Gypsophilla thyraica*, підтвердженням чому є зростання кількості вегетативних і генеративних пагонів у рослин.

Популяція регіонально-рідкісного виду, який масово зростає на г. Гостра – *Aurinia saxatilis* (L.) Desv. [2], теж у посушливий період зазнала значних втрат, більш ніж 60% (висохли старі багаторічні рослини). Проте навесні 2016 р. спостерігалось інтенсивне насіннєве відновлення. Значна частина цих молодих рослин випала під час посушливого літа, а та, що залишилася, почала квітнути вже наступного року.

На відміну від попередніх видів екстремальні погодні умови літніх сезонів 2015-2016 рр. менше вплинули на стан популяції реліктового, червонокнижного виду *Dictamnus albus* L. [3]. Якщо його чисельність на пробній площі БП-24/1 у 2016 році навіть зросла за рахунок прегенеративних рослин, то генеративних була невелика кількість та фіксувалося їх слабке квітування впродовж двох років.

Отже, посушливі літні сезони 2015-2016 рр. стали критичними для видів, місцезростання яких приурочені до кам'янистих розсіпів та виходів вапняків, які є хамефітами із бруньками відновлення вище над поверхнею ґрунту: *Schivereckia podolica*, *Dracocephalum austriacum*, *Aurinia saxatilis*. *Dictamnus albus* є більш витривалими в умовах посухи, його бруньки відновлення знаходяться на поверхні ґрунту, або дещо нижче. *Gypsophilla thyraica* виживає, ймовірно, за рахунок своїх морфологічних особливостей – потовщених кореня і листків.

1. Геренчук К.И. Подольские Толтры и условия их образования // Изв. ВГО. – т.81, вып.5. – 1949. – С. 530-536.

2. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України / Укладачі: докт. біол. наук, проф. Т.Л. Андрієнко, канд. біол. наук М.М. Перегрим. – Київ: Альтерпрес, 2012. – 148 с.
3. Червона книга України. Рослинний світ / Під ред. Я.П.Дідуха. К.: Вид-во "Глобалколсалтинг", 2009.

УДК 582.091/.093:57.063

ВНУТРІВШНЬОВИДОВІ КАТЕГОРІЇ В ДЕКОРАТИВНІЙ ДЕНДРОЛОГІЇ

Барна М. М. , Барна Л. С.

Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка

E-mail: barna@chem-bio.com.ua

Декоративна дендрологія (грец. *déndron* – дерево, *lógos* – вчення, наука, вчення, знання і лат. *ornaméntalis* – декоративний; лат. трансліт. *dendrólogia ornaméntalis*) – розділ загальної дендрології, що вивчає морфологію, систематику, еволюцію, екологію, поширення та використання видів дерев, кущів і ліан та їх декоративних цінностей, форм, сортів і гібридів в озелененні, садово-парковому господарстві, лісовому господарстві, ландшафтному дизайні та ландшафтній архітектурі. Декоративна дендрологія належить до обов'язкових навчальних дисциплін і нині викладається на мистецьких спеціальностях, біологічних факультетах класичних і педагогічних університетів, на спеціальностях лісове господарство, садово-паркове господарство, зелене будівництво аграрних і лісотехнічних університетів.

Нині в систематиці деревних рослин велика увага приділяється дослідженню внутрішньовидових категорій, оскільки вважається, що вид не є абсолютно однорідним, йому притаманна то більша, то менша амплітуда коливання ознак і формової різноманітності. Основною структурною одиницею виду деревних рослин, що розмножуються статеві, є популяція.

Популяція (середньолат. *population*, з лат. *populus* – населення, народ; лат. *populatio*) – сукупність особин певного